

Прегледни рад

Милица Д. ЈОТОВ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет, Београд

ОНОМАТОПЕЈА У ЈАПАНСКОМ КУЛТУРОЛОШКОМ КОНТЕКСТУ

Айсѝраќѝ: Овај рад има за циљ да теоријски и емпиријски испита како лингвистичке тако и културолошке аспекте употребе ономатопејичних израза у писаном и у говорном јапанском језику, као и да укаже на нераскидиву везу између језика и друштва у процесу усвајања јапанског језика као страног.

Као илустрацију, понудићемо неке карактеристичне примере и покушати да разјаснимо и културолошки контекст у коме се дата конструкција јавља, те укључити у анализу и специфичне одлике јапанског менталитета које условљавају употребу баш тих и таквих конструкција.

Кључне речи: ономатопеја, језик, друштво, култура, Јапан.

1. УВОД

Према једном од основних постулата социолингвистике, језик и друштво стоје у перманентној интеракцији као неодојиви делови истог система. Нити се може замислити колектив без језика који тој заједници служи као средство споразумевања, нити се може замислити језик који постоји ван друштвене заједнице, јер се она за споразумевање служи управо језиком. Другим речима, језик се не може одвојити од заједнице, али ни заједница од језика. Ради се о чврсто повезаним феноменима.

Лингвистички археолози сматрају да је језик настао у раној фази човековог биолошког развоја када је он стекао потребу за споразумевањем. Та потреба је вероватно настала и развијала се у оквиру колектива чији су чланови били упућени једни на друге у заједничким активностима попут лова, риболова, сакупљања, настањивања, сточарства, ратарства. У примитивној фази, овај инстинкт, био је задовољаван једноставним облицима комуникације попут гестукуирања, те коришћења неартикулисаних крикова.

---

* Доцент, jotovmimi@gmail.com

Сагледавајући ту најранију фазу биолошког развоја човека уочавамо изворе мотивације за учење и савладавање језика свих представника људске врсте, а то је споразумевање унутар друштвене заједнице којој појединац припада и са којом тежи да се повеже користећи језик као средство комуникације. Ова интензивна интеракција језика и колектива коме исти припада доказује друштвени карактер језика, тј. да ни бића без човекових специфичних природних предиспозиција, ни човек без друштвеног окружења не могу овладати нити се служити било каквим природним људским језиком или било каквим другим знаковним системом као комуникацијским средством. Додајмо, ипак, да је овај став карактеристичан за истраживаче социолингвистичке оријентације. Међу еволуционо настројеним психолингвистима доминантније је схватање да људи, за разлику од виших примата, имају језичку способност као специфичан генетски, биолошки дар. Додајмо у донекле помирителском тону да је истина вероватно негде на средини: и биолошки и социјални фактори вероватно имају значајног удела, како у историјском, тако и у индивидуалном језичком развоју.

2. ДРУШТВЕНИ И КУЛТУРНИ КАРАКТЕР ЈЕЗИКА

Оно што је, ипак, неспорно је да на друштвени и културни карактер језика указује свеprisутност истог у настанку, развоју и историји људског друштва и његових цивилизација. Језик је истовремено узрок и последица друштвеног напретка. Он је значајан, можда и најбитнији, састојак помоћу кога наше мисли настају, као и помоћу кога саопштавамо своје идеје другима. На самом крају овог процеса настају велики системи, институционализовани облици структурисане људске мисли, као што су религија, филозофија, идеологија, наука, морал, политика, култура. Ниједне од њих не би било без језика, или, прецизније, без снажне интеракције језика и друштва. Уз све ове духовне системе, језик је и важан елемент у производњи и усавршавању материјалних добара. Он је инструмент помоћу кога се стварају, али и мењају све области човековог личног и колективног живота. Без језика не би ни било могуће да ми, као представници људске врсте, осетимо порив да стекнемо, сакупимо и чувамо знање. Овај процес не би се могао одвијати без размене мишљења између појединаца, уз одређену помоћ колективног искуства.

Питање преимућства говора над писмом стари је проблем лингвистике. Доктринарни став у савременој језичкој науци јесте да треба дати предност говорном језику, будући да је он свеprisутан у свим друштвима, па и примитивним заједницама, те да се и историјски и индивидуално развија значајно пре писања. Опет, у класичној социолингвистици, преовлађује мишљење да говорни и писани језик имају једнаку важност. Овакав став можда је настао из потребе да се објасни свеprisутност писаног језичког материјала у средствима

масовног информисања. Поред књига, компјутера, телефона, и других система за складиштење и размену информација, значајно место у овом опсегу заузимају дневне новине и часописи, који су аутору послужили као неисцрпан извор инспирације и као богата ризница материјала за израду овог рада.

2.1. ПРОБЛЕМ АРБИТРАРНОСТИ ЈЕЗИКА

У анализи интеракцијских односа између језичких, друштвених и културних појава не сме се пренебрегнути познати лингвистички аксиом који ништа мање није привлачио пажњу античких грчких филозофа него савремених лингвиста, од оснивача модерне, структуралне лингвистике Фердинанда де Сосира до данас. Наиме, опште је позната лингвистичка чињеница да се језички знак састоји из два дела-ознаке („означитеља“) и означеног (*signans* и *signatum*, енгл. *signifier* и *signified*). У природном људском језику ознака представља скуп фонема које сачињавају морфему односно реч док је означено представа о појави или предмету, појам, садржај или значење које је датим знаком, тј његовом ознаком обележено. Оно што директно указује на друштвени карактер језика као знаковног система јесте природа везе између ознаке и означеног у језичком знаку. Она није природна, мотивисана већ је ствар договора, конвенционална и као таква производ имплицитног друштвеног договора представника једне друштвене заједнице да се низ фонема асоцира са одређеним значењем које му дата култура приписује. Овај феномен представља једну од неколико језичких универзалија, и сматра се базичним феноменом који општа лингвистика мора да објасни. Често га називају проблемом арбитрарности језика. Та веза, заснована на договору јесте произвољна у основи, али је истовремено и обавезна за све представнике колектива уколико желе да се споразумеју и они морају поштовати и познавати исту језичку конвенцију.

2.2. ЗАКОНИ КОМУНИКАЦИЈЕ

Без поштовања једном установљеног договора не би било могуће споразумевање и комуникација који би били озбиљно нарушени или чак онемогућени услед било каквих импровизација.

Да би људи говорили истим језиком неопходно је да познају, деле, поштују и примењују исту језичку конвенцију, што доказује да веза између ознаке и означеног никако не може бити природна, аутоматска. У противном би сви друштвени колективи говорили истим језиком, не би било мноштва међусобно неразумљивих природних људских језика. Могуће да је у примитивној фази стварања људских природних језика веза између ознаке и означеног била у великој мери заснована на природним звуцима. Но, како је структура језика постајала све сложенија, ова примарна мотивисаност

све више је нестајала. Другим речима, друга значајна карактеристика језика као система, комбинаторност, убрзо је утицала на то да језичка значења базирана на опонашању природних звукова више не могу да буду довољна да покрију многобројне концепте којима је човек почео да барата. У том историјском тренутку заправо почиње језичка арбитрарност. Опет, трагове тог старог стања језика, у коме је звучање било чврсто повезано са значењем, можемо наћи у сваком језику у употреби оноματοпејских речи.

3. ОНОМАТОПЕЈА

Циљ комуникације није само чисто преношење информација. Ова културна филозофија помаже у објашњавању језичког феномена оноματοпеје. Ако је циљ комуникације размена искуства, језик симбола постаје важно средство којим се говорници служе тј. помаже да се обезбеди потпуно међусобно разумевање. Ефикасна употреба оноματοпеје помаже онима који нису изворни говорници јапанског језика да се изражавају са сличне тачке гледишта као и њихови јапански саговорници и да додају динамику свом говору. Без употребе оноματοпеје у току конверзације већина значајних нијанси у комуникацији је изгубљена. Кључни фактор у разумевању и споразумевању јесте познавање културолошког контекста којим је оноματοпеја условљена.

Ипак, додајемо да теорију о претпостављеној почетној мотивисаности језичког знака озбиљно нарушава чињеница да се оноματοпеја различитих језика веома разликује међусобно. Примера различите употребе оноματοпеје у јапанском и српском има заиста пуно. Илустрације ради:

јапански	српски
achi-achi	пец-пец
choki-choki	сец-сец
bisho-bisho	шљап-шљап
koke-kokkō	кукурику
wan-wan	вау-вау
doro-doro	ка-ка (прљаво)
nya-nya	мац-мац

Неколико примера понуђених у горњој табели илуструје нам тенденцију коју смо горе поменули. Очигледно је да се српски и јапански оноματοпејски изрази доста разликују те да би особи из неповезане културе, која није упозната са значењем датих термина, вероватно било доста тешко да погоди њихов смисао. Занимљива је и морфолошка грађа датих термина, која се базира на понављању основе, са малим фонетским изменама у поновљеној бази

или без њих, што је феномен у творби речи познат као редупликација. Наравно, и сама ономатопеја подложна је даљим социолингвистичким променама. Тако *bisho bisho* у сленгу може да постане и *bicho bicho*, уз врло мало измењено значење. Опет, *wan wan* може да се претвори у *wan chan*, што би значило нешто попут „авић”, „псић” тј. пас. Овде се ономатопеја комбинује са суфиксом који се додаје на име детета чиме долази до својеврсног проширења значења и изградње новог појма. Коначно, могућа је и ситуација у којој су саме ономатопеје и позајмљенице. Звук који производе мачке на јапанском се оригинално изговара *пуа-пуа*, но овај термин ће се ретко чути од стране јапанских изворних говорника. Све чешће овај термин претвара се у *теоу-теоу*, опут серијала *Токуо теоу-теоу*. Примера, заиста, има безброј и, чини се, они указују да и саме ономатопеје, макар у данашњем језичком тренутку, имају арбитран карактер.

У јапанском језику, ономатопеја (擬音語) није само имитација звукова. Ономатопеја покрива много већу област и креира звучно-симболичне речи. Рецимо, звук јаког лупања срца изражава се ономатопејичним изразом “*ドキドキ*” (доки-доки). Даље, у психолошко-лингвистичкој анализи, јако лупање срца имплицира да је особа узбуђена. Израз који сликовито описује стање позитивне узнемирености. “*ドキドキする*” обично се преводи као бити узбуђен, дословно срце лупа као да ће искочити из груди (пред почетак неког, углавном, позитивног догађаја нпр. пред испит, венчање). *彼女に会う度に胸がドキドキする*. Сопствени превод: сваки пут кад је видим, срце ми бије у грудима. Наредни пример је добра илустрација за исказивање негативног осећања попут страха коришћењем истог ономатопејичног изрази. *怖くてドキドキした*. Сопствени превод: срце ми је замало стало колико сам се уплашио, дословно, срце ми је лупало колико сам се препао. *私は手が震え、胸がドキドキしているのを感じた*. Сопствени превод: руке су ми се тресле и осећао сам као да ће ми срце искочити из груди; дословно, срце ми је лупало бум-бум. *いよいよする* (иуо-иуо суру) је, такође ономатопејични израз којим се исказује радост и узбуђење приликом ишчекивања неког веселог догађаја, на пр. *いよいよクリスマスです!* (напокон је Божић! У конотацији, жељно ишчекивани Божић је напокон стигао). Добар пример је и дуго ишчекивано венчање или пак почетак представе или крај школске године, или дететово ишчекивање поклона пред долазећи рођендан и сл. *いよいよという時*, сопствени превод: у последњи час. *わくわくする* (њаку-њаку суру) такође означава узбуђено очекивање неког догађаја или жељене особе, једва чекати да неко нпр. дође или да нешто почне, рецимо венчање или приближавање дететовог рођендана. *彼女はその美しい光景を見てわくわくした*. Сопствени превод: била је узбуђена што види тако леп пејзаж. Калемљењем ономатопејичних изрази на глагол, као у горепомнутим примерима, често се метафорично описује

лични емотивни став, узбуђење, ишчекивање, радост због долазећег догађаја или особе. Изузетно богат јапански језик препознаје и дозвољава суптилан избор израза и речи за исказивање сличних, иако не идентичних осећања. У преводу се губи истанчаност исказивања емоција, чак и када приступимо парафразирању и описном тумачењу.

Ономатопеја је пре свега културолошки условљена, што додатно компликује и усложњава процес усвајања страног језичког симболичког система јер захтева познавање културолошких одлика тог друштва као и одређени степен разумевања фонетског система језика који се учи.

4. ЗАКЉУЧАК

Несумњиво је да је утицај језика на друштво, као и друштва на језик, и у јапанском контексту велик. Анализа језика и културе показала је да и у јапанском, као вероватно и у већини других језика, није могуће повући чврсту границу између језичких и вањезичких појава, те да је интеракција између језичког и друштвеног двосмерна. Самим тим, чини се да је социолингвистичка анализа управо неопходна, између осталог, и при учењу јапанског као страног језика. Ономатопеја је као значајан део језика и друштва одлична илустрација социолингвистичког постулата - право разумевање језика је управо немогуће без узимања у обзир и социолингвистичких фактора.

ЛИТЕРАТУРА

- Бенедикт 1954: Benedict Ruth. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese*, US
 Бугарски 2005: Bugarski Ranko. *Jezik u društvu*, Ћигоја штампа, Београд
 Чарлс 2007: Charles Egbert. *Culture*. Rutland, VT and Tokyo, Tuttle Co., Tokyo
 Кристал 2000: Kristal Dejvid. *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Београд
 Шарлин 2010: Sharlin, Naomi. *Understanding Japanese Sound Symbolism*, Swarthmore College. Dept. of Linguistics
<https://www.tofugu.com/japanese/japanese-onomatopoeia/>
<http://www.fluentu.com/blog/japanese/japanese-onomatopoeia/>

Milica D. JOTOV

ONOMATOPOEIA IN JAPANESE CULTURAL CONTEXT

SUMMARY

Onomatopoeia is universal in its existence. People naturally translate the sounds they hear into the phonetic vocabulary of their language. In this way, the influences of language and culture are intertwined and the sounds we hear are translated into language. Onomatopoeia is primarily culturally motivated. This complicates the learning of a foreign symbolic system because it requires knowledge of the cultural characteristics of that society as well as a certain degree of understanding of the phonetic system of the language being learned. Gitaigo words, subcategories of onomatopoeia in Japanese, are culturally motivated, but generally words of this category are not formed by real sounds that can be heard, which for a speaker of a foreign language requires great knowledge in the field of Japanese culture.

Key words: Onomatopoeia, Language, Society, Culture, Japan.